

„Тумачење историје на Балкану увек је био незахвалан посао“ -

Д. Батаковић

Приказ књиге: Душан Батаковић, *Косово и Метохија: историја и идеологија*, 2. допуњено издање, Београд, Чигоја штампа, 2007, 470 стр.

Душан Батаковић одређује косовско(-метохијско) питање као „најтежи балкански проблем“ (стр.285) и као „најкомплекснији међуетнички сукоб у Европи“ (295). Узроци сукоба су верски и цивилизацијски, незаобилазан фактор били су и интереси великих сила, а у корену свега је борба за територију, односно претензије „два национална покрета за доминацијом над истим просторима“ (203). С једне стране, албански национални покрет, настао у последњој четвртини 19. века, полазио је од мита да је Косово древна албанска земља и начела да „на простору који је сматран неспорно арбанашким, нема места за друге етничке и верске групе“ (62), а са друге, српска национална идеологија заснивала се на „косовском завету“, тј. на протеривању Турака из средишњих области некадашње средњовековне немањићке државе, као првом и неопходном предуслову српског покрета за ослобођење и уједињење (61). На таквим непомирљивим ставовима тешко да је у 20. веку могло доћи до српско-албанског споразума и коегзистенције на Косову и Метохији. Текстови објављени у књизи, написани од средине 1980-их до пролећа 2007. године, убедљиво то показују. Чине извесну целину и пружају поглед на прошлост косовскометохијског простора од средњег века, превасходно у вези са улогом и значајем у националним идеологијама српских и албанских политичких елита и у плановима тадашњих великих сила. Посебну вредност има прилог о узроцима и процесу арнауташења - албанизовања дела српског становништва које је завршено балканским ратовима. Батаковић износи процену („са доста сигурности“) да је „приближно 30 одсто укупне арбанашке, односно албанске популације на Косову, у Метохији и суседним крајевима српског порекла“ (51), а ту је и податак, базиран на извештајима српских конзула у Приштини, да су управо Арнауташи „били најопаснији прогонитељи православног српског становништва“ (49). [1](#) Треба

указати и на прилог о српској влади и Есад-паши Топтанију, ваљда једином савезнику Србије међу албанским првацима, кога су због просрпске оријентације убили његови сународници 1920. у Паризу, где је сахрањен са српским војницима. Есад-паша је у српској влади нашао подршку за своју амбицију да постане албански владар, а Албанија на челу са Есад-пашом била би, заузврат, у српској сфери утицаја. Батаковић указује на тајни уговор о реалној унији између Србије и Албаније потписан на Видовдан 1915. године у Тирани од стране Есад-паше и српског министра унутрашњих послова Љубомира Јовановића. Уговором је било предвиђено да заједничке установе буду војска, царинска управа, народна банка и представништва према другим земљама. Есад-паша био би изабран за кнеза Албаније, а владу би образовао од људи који ће заступати идеју српско-албанског јединства. Границе би биле кориговане у корист Србије, а Србија би помогла у организацији власти и државне управе у Албанији. Батаковић сарадњу српске владе са Есад-пашом оцењује као „први заједнички покушај да се спорна питања између два народа рашавају... на начин који је... требало да угаси стара жаришта међусобних сукобљавања“. С друге стране, сарадњу Есад-паше са Србијом, албански националисти, како их назива Батаковић, сматрали су покушајем Србије да оствари „своје старе циљеве о изласку на море на албанском приморју“(128). Батаковићева оцена и различити погледи на Есад-пашу примери су два непомирљиво супротна погледа српске и албанске стране на заједничку историју ова два народа. Ради се, заправо, о две потпуно различите историје. Уосталом, Никола Пашић је уочи Првог балканског рата нудио Албанцима у Старој Србији слободу исповедања вере, школе на матерњем језику, употребу њиховог језика у локалној администрацији и посебну мањинску скупштину која би одлучивала о законима који се тичу верских, образовних и судских питања (91-92 и 218-219). Албанцима, који су већ имали свој национални покрет и подршку Аустро-Угарске за стварање независне државе, то је било заиста премало, имајући у виду повлашћени положај који су као муслимани имали у Отоманском царству у односу на Србе као хришћане.

2

Они су тражили стварање своје државе од четири некадашња турска вилајета (Скадарског, Јањинског, Битољског и Косовског) која би осим данашње Албаније, обухватала и данашње Косово, делове Македоније, Санџака, Црне Горе и Грчке. Због тога је велико питање да ли би све да је и остварен план српске владе и Есад-паше, то био пут за гашење „стarih жаришта међусобних сукобљавања“, како сматра Батаковић. За Србију и Есад-пашу (и његове присталице) било би прихватљиво, али не и за већину Албанаца, односно њихових вођа, за које је тежња ка стварању Велике Албаније већ постала актуелна. Победом у И светском рату и стварањем Југославије, Срби су сматрали да су решили своје национално питање, али за Албанце стварање Албаније није било довољно. Албанска мањина на Косову и Метохији после И светског рата у краљевини јужних Словена, оцењује Батаковић, „у поређењу с мањинама у другим балканским државама... није била у значајно неповољнијем положају него друге мањинске група на Балкану“(129). У фусноти 1 на 129 страници, Батаковић наводи став Главног генералштаба краљевске војске из 1937. године да су „Арбанаси добили иста политичка и грађанска права као и остали наши држављани: добили су комуникације, побољшане су хигијенске прилике, отворене су верске школе које нису имали под турском доминацијом, и једном речи, учињено је за њих исто што и за остале грађане“. Ако је то било довољно за генералштаб, па и за Батаковића, за Албанце очито није.

Периодом између два светска рата Батаковић се бави овлаш. Објашњава да је Косово и Метохија било „немирна погранична провинција“ и да су Албанци били „мањина непријатељски настројена према држави којом управљају њихови дојучерашњи кметови“(221). Насељавање Срба на Косово (назива га репопулацијом) Батаковић помиње успут, као покушај повратка етничке равнотеже нарушене у 19. веку, а исто тако, и за план о исељавању Албанаца и Турака из краљевине у Турску, каже без икаквог коментара да није реализован „због нерешених финансијских аранжмана с Анкаром“(222). А управо је период између два светска рата био шанса да Срби реше у своју корист косовско питање. То је била историјска шанса коју Срби нису искористили. Насељено је једва 60 хиљада Срба, а планског исељавања Албанаца није ни било. Српске политичке елите су, уместо да реше, запустиле косовско питање, сматрајући да су испуниле косовски завет. На простору Косова и Метохије уместо српске националне обнове завладала је у редовима чиновника најдрастичнија корупција. Овај период у коме је у доброј мери садржан одговор на питање како је дошло до тога да се догоди 1999. година, није, међутим, био, на жалост, предмет Батаковићевог интересовања, изучавања и размишљања.

Косову и Метохији и тамошњим Србима и Албанцима током Другог светског рата и у оквиру комунистичке Југославије, затим насељавању Албанаца из Албаније и исељавању Срба дат је одговарајући значај, с тим што Батаковић не заборавља и улогу локалних комунистичких српских кадрова који су „прећутно одобравали читав низ дискриминационих мера против свог народа, које је, у процесу албанизације Косова и Метохије, предузимала албанска партијска олигархија“(168). Недостаје, међутим, осврт на капитулантско понашање републичких српских комунистичких руководстава према албанизацији Косова, нарочито после Ранковићевог пада. Батаковић је зато изричит у оцени Милошевићеве политике на Косову и Метохији, која је доживела пораз „јер је у њеним основама био покушај да се косовско-метохијско питање, зарад властодржачких интереса, реши без косовских Албанаца и против њихових легитимних интереса и права“(288). А управо је Батаковић био аутор плана о кантонизацији Косова и Метохије (у септембру 1998. године) којим је предвиђено оснивање пет српских кантона и мултиетничка управа у већим градовима на Косову, а око 70 одсто покрајине чинили би албански кантони са својом самоуправом. Косово и Метохија би и даље било покрајина под јурисдикцијом Србије, а Албанци би заједно са Србима били третирани као „равноправна етничка заједница, а не, као до тада у свим предлозима српске стране – као национална мањина“(251). Трајање кантоналног уређења било би орочено на 15 до 20 година, а после тога би могло да се приступи преиспитивању статуса покрајине. Батаковићев план, иза кога је стала Српска православна црква, одбили су, међутим, и српска и албанска страна. Тадашњи владајући кругови у Србији у лику Војислава Шешеља и Ивице Дачића, наводи аутор, оценили су га чак као издајнички, а косовским Албанцима није одговарао, јер су читаво Косово хтели за себе. Са временске дистанце, може се рећи, да је Батаковићев план можда имао шансе да је настао у првој половини 1990-их и да га је рецимо Милошевић, преузимајући иницијативу за решење проблема Косова и Метохије, прихватио и предложио САД и Европској Унији после Дејтонског споразума, када је била последња могућност за очување Косова и Метохије у Србији.

Батаковић је свој предлог кантонизације Косова и Метохије уврстио у књигу (235-242) и њиме практично почиње део у коме се аутор јавља као ангажовани национални интелектуалац, а у појединим ставовима историчар у њему уступио је место политичару. То су текстови написани од октобра 1999. до јануара 2006. године, у периоду када Косово више није под српском управом. [3](#)

Батаковић је, на пример, у чланку из октобра 1999. године, био недвосмислен у ставу да је војно-технички споразум потписан у Куманову у јуну те године „документ о пуној... капитулацији“ и да је „знатно неповољнији од пројекта из Рамбујеа“(256). Прелазне косовске институције, које су подређене УН управи, децидиван је био Батаковић 2005. године, имају за циљ да успоставе независност Косова и Метохије. У истом тексту, написаном иначе у Атини где је у то време био амбасадор, истиче да се у Србији недовољно „схвата да се у међународној перцепцији Косово сматра албанском...територијом која је, силом историјских прилика, током читавог трајања југословенске државе била у принудној заједници са Србијом“ и да је „исправљање ове наводне неправде... стварни задатак међународног протектората“(291). У чланку из јануара 2006. године јасно поручује да косовско питање „није само правно и морално питање, како га многи, посебно у Београду погрешно доживљавају, него пре свега једно политичко питање, чије ће решавање значајно зависити од односа снага на међународној сцени“(303). Са друге стране, иако, дакле, свестан намере САД и водећих земаља ЕУ да Косово потпуно издвоје из Србије, Батаковић 2004. године пише „да нема проблема који... не могу бити решени у оквиру постојећих државних граница“ и да „пут Косова и Метохије ка Европској унији треба... да води...кроз Београд“(284). Иако у уводном тексту говори о суштинској непомирљивости српских и албанских позиција у вези са Косовом (фуснота 7 на стр.14), а у историјским текстовим то практично и илуструје мноштвом примера, Батаковић се 2004. залаже за „међуетничко помирење... и да се у потпуности поново (подвукао М.Б.) изгради једно толерантно и мултиетничко друштво“(283) и да је „пут помирења свих становника покрајине, кроз узајамно прихватљив споразум између Београда и Приштине, једино прихватљиво решење за будући статус покрајине“(284). Па управо нас историја коју смо и из ове књиге сазнали учи да на Косову никада није било мултиетничког друштва, да нема узајамно прихватљивог споразума између Београда и Приштине и да мира између Срба и Албанаца на Косову и Метохији нема док једни не победе, што истовремено подразумева одлазак других. Албанци су показали да умеју вештије да се боре за Косово од Срба, да се више труде да буде албанско него Срби да буде српско, можда и због тога што је како је време пролазило косовски завет код Срба слабио, а косовски мит код Албанаца јачао. [4](#)

Батаковић у додатку књиге објављује чак 13 докумената који заузимају скоро трећину обима књиге. Ту су, поред осталог, српска преговарачка платформа из 2006., Резолуција СБ УН 1244, Кумановски споразум, Забрана повратка Србима на Косово из 1945., Петиција 2016 из 1985. године, већ помало заборављени извештаја Каја Ејдеа из

2005.године, затим, писмо патријарха Германа председнику СФРЈ Ј.Б.Титу из 1969. и његов одговор. Посебно треба истаћи два извештаја француских вицеконзула у Скопљу с почетка прошлог века. [5](#) У првом, написаном у септембру 1902. године, вицеконзул Шублије констатује да је у последњих 10 година 20 хиљада српских породица напустило Стару Србију и да турске власти све и да хоће не могу да заштите преостале Србе од албанског насиља: „Арбанас који жели његовог коња, његовог поље, његову жену или кћерку, то и узима: пасивни сељак трпи јер, ако се супротстави, бива убијен“(316). Говорећи о извесности одласка Турске из ових крајева и настојањима Аустро-угарске да Албанце придобије за себе, Шевалије објашњава како их убеђују: „Боље вам је да припадате једној великој сили каква је Аустрија која ће вас учинити моћнима, него једној малој држави каква је Србија. Страхујте од срамоте да не постанете Срби... између вас и Србије 'је пала крв', а између вас и Аустрије није“(319). Вицеконзул Леон Кражевски у јануару 1908. године у извештају француском министру спољних послова објашњава да „пошто може да живи на рачун хришћана, Арбанас не ради и тога се држи док му не запрети опасност... не напада на отвореном пољу: прави заседу и пуца с онолике раздаљине колико му пушка дозвољава“(335). Кражевски спомиње и две велике сеобе Срба - крајем 17. и у првој половини 18.века, после којих су се Арбанаси са северноалбанских планина населили у Призренском, Пећком и Приштинском санџаку и да је после тога почела албанизација Срба. Управо подаци о српским сеобама које наводи француски дипломата, а што је за Србе општепознато, Албанци не признају. Батаковић на почетку књиге увиђа да су Срби и Албанци временом створили „две паралелне слике прошлости и савремености“(10) према којој је за Албанце Косово древна албанска земља, а за Србе света земља и његова књига, како пише, „није имала други циљ осим да помогне продубљивању поузданих знања о једном мало познатом балканском региону, уоквиреном наслагама различитог, веома тегобног историјског наслеђа“(16). Штета је, стога, што се Батаковић није потрудио да направи својеврсни попис проблема - упоредни преглед спорних питања српско-албанске прошлости са списком историчара и утицајних личности кроз историју који су заступали или нагињали једној или другој страни. Такав један преглед показао би сву тежину и сложеност проблема, јер су погледи супротни на практично све: од тога ко је први дошао на Косово, преко косовског боја, сеобе Срба у 17. и 18. веку, до положаја Албанаца и Срба у краљевини и комунистичкој Југославији. Батаковић о појединим од ових питања даје своје мишљење и аргументацију, али су они расути по књизи. Чини се, такође, да би било корисније, додуше и напорније, да је Душан Батаковић своје радове и огромно знање које поседује употребио за писање садржајно и структурно повезаније књиге под истим насловом, а не да је саставља од радова настајалих током година. Онда се сигурно не би догодило да се понављају слични пасуси и реченице, а у једном случају и исти пасус на два места: на страници 57 и 206.

[6](#)

Али научна и читалачка јавност има право да се нада да Душана Батаковића амбасадорска каријера неће одвојити од историје. И књига које ће тек написати.

(14.11.2008.)

Фусноте

1 Батаковић не наводи став албанских историчара о феномену арнауташења.[[^]] 2 „Вековна везаност већине албанског становништва у Османском царству за исламски концепт друштва - где муслиман припада повлашћеном сталежу којем су хришћани нужно подређени - била је главна препрека сваком покушају остваривања трајније политичке сарадње и успостављању националне и верске трпељивости“(103-104)

[[^]]
]

3 Од 14 Батаковићевих радова који чине садржај књиге, само за шест је означено када су написани.

[[^]]
]

4 Један познатик Србин из Метохије новинар, симпатизер Шешељевих радикала у време пуне владавине социјалиста на Косову и Метохији, половином 1990-их, искрено ми је рекао да је идеја за коју се боре косовски Албанци – да створе своју државу – велика идеја.

[[^]]
]

5 Аутор не открива да ли је реч о првом објављивању ових извештаја на српском језику.

[[^]]
]

6 Има у књизи и поприлично штампарских грешака, а најкрупнија је, чини се, да извештај Каи Ејдеа датира из 2007. године, а настао је две године раније. Ова грешка налази се на два места: у наслову документа (399) и у садржају књиге.

[[^]]
]